

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

ГОРНА Марина Олексіївна

УДК 311.1: 364.3 (043.3)

**СТАТИСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ФОНДАМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ**

Спеціальність 08.00.10 – статистика

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі статистики ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” Міністерства освіти і науки України, м. Київ

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Мазуренко Ольга Костянтинівна,
ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”,
доцент кафедри статистики

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Саріогло Володимир Георгійович,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені
М. В. Птухи НАН України,
завідувач відділу соціально-демографічної
статистики

кандидат економічних наук, доцент
Колодяжна Олена Іванівна,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
доцент кафедри статистики

Захист відбудеться “29” лютого 2016 р. о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.07 у ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” Міністерства освіти і науки України за адресою: 03680, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська 49 г, ауд. 601.

Автореферат розісланий “28” січня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

С.С. Ващаєв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Головним пріоритетом державного розвитку в Україні є формування соціально орієнтованої ринкової економіки. Важливою передумовою цього є забезпечення стійкого функціонування системи економічного захисту населення від негативного впливу соціальних ризиків. Певні закономірності сучасних демографічних процесів і складна економічна ситуація підвищують вразливість громадян та потребують концентрації зусиль і ресурсів для досягнення соціальної безпеки та прогресивних якісних зрушень. В останні роки перед системою соціального страхування України постають нові виклики: зростаючий попит на соціальні виплати, особливо пенсії та допомогу по безробіттю; одночасно з цим зменшення доходів фондів соціального страхування від страхових внесків через зниження рівня зайнятості та стагнації зростання зарплат; збільшення чисельності одержувачів допомоги серед молоді та жінок; необхідність оптимізації витрат і підвищення ефективності в адміністративній сфері. Поряд із цим доводиться вирішувати довгострокові завдання, пов'язані з фінансуванням охорони здоров'я та пенсійних систем в умовах старіння населення. Перелічені проблеми актуалізують посилення ролі соціального захисту населення, а статистичне забезпечення управління фондами соціального страхування має бути невід'ємним елементом реформування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування України. В іншому разі підвищується загроза переростання соціальної нестабільності в політичну кризу.

Проведене дослідження ґрунтується на фундаментальних працях відомих фахівців у сфері соціального захисту та соціального страхування: Е. Б. Аткинсона, А. Бабича, В. Базилевича, А. Вагнера, У. Беверіджа, Е. Клав'єра, С. Мочерного, Г. Сілласте та ін. Сучасні проблеми соціальної статистики в Україні в контексті визначення механізмів реалізації державної соціальної політики стали об'єктом дослідження широкого кола вітчизняних науковців і фахівців: Н. Власенко, О. Власюка, О. Ковалюк, А. Колота, І. Курило, Е. Лібанової, В. Мандибури, О. Осауленка, С. Пирожкова, Л. Ткаченко та ін. Методологічним аспектам соціальної статистики присвячені наукові праці З. Бараник, С. Герасименка, А. Головача, І. Єлісеєвої, А. Єріної, І. Калачової, Н. Ковтун, О. Колодяжної, О. Мазуренко, І. Манцурова, Н. Парфенцевої, В. Саріогло та ін.

Водночас реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування вимагає постійного розширення та доповнення наукової розробки цієї проблематики. Актуальність зазначених проблем обумовлює необхідність розбудови методичних засад та інструментарію статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування, реалізація яких сприятиме підготовці обґрунтованих та ефективних управлінських рішень у сфері соціального страхування. Саме це зумовило вибір теми дослідження, його логіку і структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри статистики факультету інформаційних систем і технологій ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана" і є складовою наукової держбюджетної теми "Методологічні засади статистичного дослідження економіки України в умовах реалізації стратегії інноваційного розвитку" (номер державної реєстрації 0111U007429).

Особисто автором у межах теми проведено статистичний аналіз стану та розвитку фондів соціального страхування, а також розроблено та обґрунтовано напрями удосконалення статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вдосконалення статистичного забезпечення управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування України, необхідного для обґрунтування ефективних управлінських рішень у системі соціального страхування громадян.

Для досягнення визначеної мети поставлено і вирішено такі завдання:

- розкрити сутність та особливості функціонування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні та статистичного забезпечення системи управління фондами соціального страхування;
- дослідити інформаційно-методичне забезпечення аналізу діяльності фондів соціального страхування та вдосконалити систему статистичних показників, яка формує основу управління фондами соціального страхування;
- здійснити статистичний аналіз тенденцій розвитку та оцінити стан державного соціального страхування в Україні;
- оцінити вплив ключових факторів на ефективність діяльності фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- обґрунтувати підходи до визначення оптимального співвідношення темпів зміни статистичних параметрів соціальних, економічних і демографічних явищ і процесів, за яких досягається стабільність системи обслуговування населення послугами державного соціального страхування;
- удосконалити систему оцінювання рівня соціальної складової економічної безпеки держави за рахунок використання показників-індикаторів, які враховують умови діяльності фондів соціального страхування;
- розробити науково-практичні рекомендації щодо удосконалення статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування.

Об'єктом дослідження є фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування України.

Предметом дослідження є наукові, методологічні та методичні засади формування статистичного забезпечення управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертації є сучасні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних учених у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Для розв'язання конкретних завдань дослідження застосовувались загальнонаукові та спеціальні статистичні методи, зокрема, методи аналізу і синтезу, порівняння, аналізу динамічних рядів, індексного та факторного аналізу, SWOT-аналізу, побудови соціально-економічної нормалі, регресійного аналізу, графічний метод та ін.

Інформаційною базою дослідження є закони України, постанови Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, офіційні публікації та методичні матеріали Держстату, Міністерства соціальної політики України, Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування України, міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєві результати дослідження, що містять елементи наукової новизни і свідчать про особистий внесок автора, полягають у такому:

удосконалено:

- систему статистичних показників аналізу діяльності фондів соціального страхування за рахунок структурування та розширення її складу блоком аналітичних показників статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування, що дозволяє поглибити аналіз за окремими видами соціального страхування та всебічно характеризувати процеси у сфері соціального захисту населення;

- методичні підходи до статистичного оцінювання впливу ключових факторів на ефективність діяльності фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, що дало можливість виявити додаткові резерви обслуговування населення послугами державного соціального страхування;

- методичні аспекти побудови соціально-економічної нормалі умов діяльності фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, що дозволяє оцінити стабільність функціонування системи соціального страхування;

отримали подальший розвиток:

- визначення сутності загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні, що дозволяє вдосконалити статистичне забезпечення управління фондами соціального страхування;

- методичні аспекти статистичного аналізу діяльності фондів соціального страхування в Україні, що дозволяє описати сучасні тенденції і виявити особливості розвитку загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- система оцінювання рівня соціальної складової економічної безпеки держави за рахунок використання запропонованих у роботі показників-індикаторів, які враховують умови діяльності фондів соціального страхування;

- пріоритетні напрями вдосконалення статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування за рахунок розширення джерел первинної інформації про соціальне страхування для складання допоміжних рахунків соціального захисту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що методичні засади статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування, отримані в ході дослідження, використані у практичній діяльності Федерації професійних спілок України, Виконавчої дирекції Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, а також у навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

Пропозиції до наукового обґрунтування системи статистичних показників, які дозволяють вдосконалити аналіз динаміки середніх страхових виплат і середнього страхового внеску та оцінити вплив демографічних та економічних факторів, використані Виконавчою дирекцією Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (довідка № 11/08-310 від 11.08.2015).

Методичні положення статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування та комплексного аналізу діяльності їхніх регіональних відділень використані Федерацією профспілок України, яка як представник застрахованих осіб здійснює на паритетних засадах управління фондами соціального страхування відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування і законодавчих актів за видами соціального страхування (довідка № 13/01-19/852 від 26.06.2015).

Основні методичні положення використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” під час викладання дисципліни “Соціальна статистика” (довідка від 30.10.2015).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням і містить авторські розроблення з формування інформаційно-аналітичного забезпечення управління фондами соціального страхування. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї, положення і розробки, які є особистим доробком автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і найважливіші результати дослідження доповідались на Міжнародній науковій конференції “Проблеми формування і розвитку громадянського суспільства” (м. Київ, лютий, 2011), Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні соціально-економічні системи: тенденції розвитку” (м. Кривий Ріг, травень, 2011), Міжнародній науково-практичній конференції “Корпоративно-соціальна відповідальність бізнесу – фактор сталого розвитку держави” (м. Київ, квітень, 2012), Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні тенденції розвитку методології в статистиці, обліку та аналізі економічних процесів” (м. Дніпропетровськ, квітень, 2013), II Міжнародній науково-практичній конференції “Статистика XXI століття: нові виклики, нові можливості” (м. Київ, травень, 2013), The third International scientific conference “Statistics of the XXI Century: New Challenges, New Opportunities” (Kyiv, May, 2015).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані в 13 наукових працях загальним обсягом 4,6 д.а., з них: 3 статті – у наукових фахових виданнях, 4 – у наукових фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 6 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок. Робота містить 36 таблиць на 28 сторінках, 33 рисунків на 25 сторінках, 12 додатків на 19 сторінках. Список використаних джерел налічує 208 найменувань.

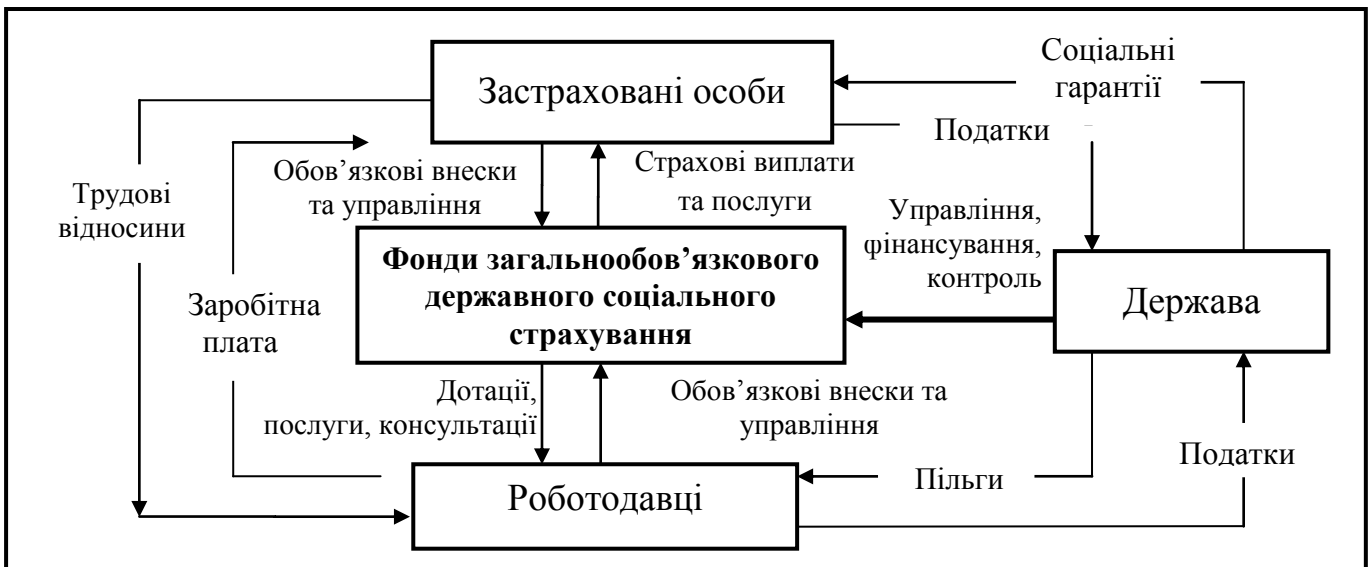
ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** розкрито актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання, визначено об’єкт, предмет і методи дослідження, надано характеристику наукової новизни, практичного значення результатів дослідження та інформацію про їх апробації та публікації основних результатів дослідження.

Розділ 1 “Теоретико-методологічні засади статистичного дослідження в системі управління фондами соціального страхування України” присвячено узагальненню сучасних наукових поглядів до визначення сутності, особливостей функціонування та розвитку соціального страхування; проаналізовано нормативно-правову базу захисту людини від соціальних ризиків; сформовано інформаційно-методичне забезпечення ефективного управління фондами соціального страхування.

У результаті узагальнення сучасних наукових поглядів та аналізу нормативно-правової бази дослідження визначено сутність, особливості функціонування та розвитку соціального страхування. Фонди соціального страхування трактуються як некомерційні самоврядні організації, що належать до цільових позабюджетних

страхових фондів. Відповідно до принципів соціального страхування ці фонди забезпечують фінансування виплат за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування згідно із затвердженими статутами. Зазначено, що управління фондами соціального страхування – це система соціально-економічних заходів, спрямованих на забезпечення обов'язкового страхування населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо) для досягнення соціальної стабільності та соціального прогресу. Схематично місце і роль фондів соціального страхування в системі соціально-трудових та економічних відносин зображено на рис. 1.

Рис. 1. Місце і роль фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування в системі соціально-трудових та економічних відносин в Україні

Джерело: скаладено автором.

Статистичне забезпечення управління фондами соціального страхування ґрунтується на принципах статистичної методології діагностики стану фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування; причинно-наслідкового механізму формування динаміки, моніторингу економічної та соціальної кон'юнктури і на цій основі прийнятті зважених управлінських рішень. Визначено, що завданнями статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування є такі: структурування і доповнення системи статистичних показників, яка дозволяє відобразити новітні аспекти економічного та соціального розвитку країни; вдосконалення методики оцінювання та аналізу діяльності фондів соціального страхування; застосування статистичних індикаторів соціального захисту відповідно до Європейської системи інтегрованої статистики (ESSPROS).

У дисертації аргументовано необхідність управління фондами соціального страхування на основі комплексного використання даних, отриманих із різних джерел, на взаємодоповнюючій основі. Зокрема, використання поряд зі статистичними також адміністративних даних Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів і Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування для аналізу діяльності фондів соціального страхування. Це дасть змогу зменшити навантаження на органи державної статистики, підвищить якість інформаційного забезпечення управління фондами соціального страхування, що відповідає Стратегії розвитку державної статистики на період до 2017 р.

У розділі 2 “Статистичне дослідження діяльності фондів соціального страхування в Україні” удосконалено систему показників, які формують основу статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування; проаналізовано вплив чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ на ефективність функціонування системи загальнообов’язкового державного соціального страхування та висвітлено результати статистичного аналізу діяльності фондів соціального страхування України.

Основою статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування є релевантна система статистичних показників. Розширення її складу блоком аналітичних показників статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування дозволило поглибити аналіз за окремими видами соціального страхування та всебічно характеризувати процеси у сфері соціального захисту громадян (рис. 2).

Рис. 2. Система показників, які формують основу статистичного забезпечення управління фондами загальнообов’язкового державного соціального страхування
Джерело: складено автором.

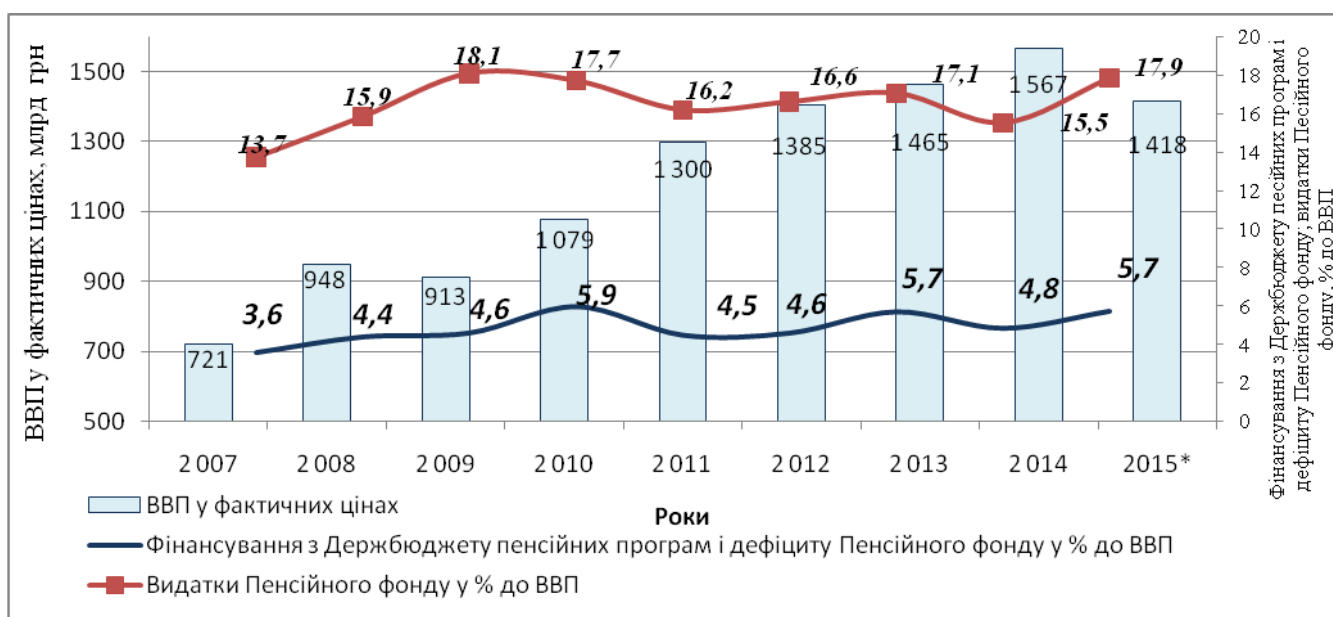
Визначено, що фінансова основа системи соціального страхування та пенсійного забезпечення суттєво залежить від вікової структури населення. Старіння нації визначається (за методикою Міжнародної організації праці) співвідношенням осіб у віці 65 років і старше до загальної чисельності населення. В Україні питома вага осіб пенсійного віку становить більше як 25%, що впливає на збалансованість системи соціального страхування, оскільки на 10 осіб працездатного віку припадає 4 особи пенсійного віку, а до 2050 р. їх прогнозована чисельність наблизиться до 8.

Визначальними умовами діяльності всіх фондів соціального страхування України є:

- значне навантаження на фонд оплати праці (ставка єдиного соціального внеску для роботодавців знаходиться у межах від 36,3 до 49,7%), що призводить до зростання частки заробітних плат у тіншовій економіці (за оцінками фахівців, сягає понад 40% ВВП), і як наслідок впливає на зменшення доходів фондів від страхових внесків, загострює проблеми належного соціального забезпечення і викликає небажане зниження пенсійних виплат у майбутньому;

- дефіцит бюджету Пенсійного фонду протягом останніх років (власні надходження не перевищують 70% загального обсягу надходжень) є головною проблемою функціонування всієї системи соціального страхування, що викликає динамічні зміни у нормативно-правовій базі і сприяє реформуванню соціального страхування. Натомість динаміка фінансування з Державного бюджету України пенсійних програм і дефіциту Пенсійного фонду та збільшення пенсійних витрат (рис. 3) дає підстави стверджувати, що фінансово неспроможна, дотаційна пенсійна система відволікає бюджетні ресурси від цілей розвитку, визначених у стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”.

*2015 – планові показники бюджету Пенсійного фонду та прогнозні оцінки НДЕІ.

Рис. 3. Динаміка ВВП, витратків Пенсійного фонду та фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України за 2007-2015 рр.

Джерело: складено та розраховано автором за даними Пенсійного фонду, НДЕІ та Державної служби статистики України.

За результатами аналізу динаміки середнього розміру реальної пенсії зазначено, що її щорічне зростання в середньому становить 90 грн, або 2% (за винятком кризового 2014 р.). Водночас рівні реальних пенсій і заробітних плат в Україні залишаються низькими, а механізм індексації страхових виплат не відповідає реальним інфляційним процесам. Динаміка основних показників пенсійного забезпечення наведена в табл. 1.

Динаміка середнього розміру пенсій та середньомісячної заробітної в Україні за 2007-2015 рр.

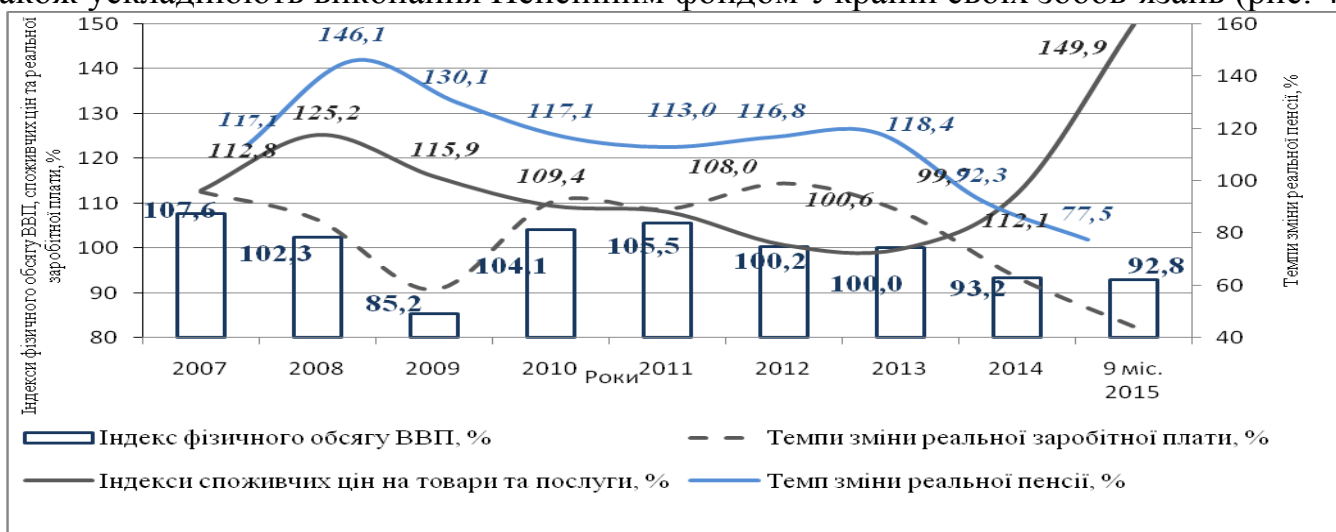
Показник	Рік								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Середній розмір <i>реальної</i> пенсії, грн	424	620	806	944	1067	1246	1471**	1361	1055
Темп (ланцюговий) зміни <i>реальної</i> пенсії, %	113,7	146,1	130,1	117,1	113,0	116,8	118,4	92,3	77,5
Середній розмір пенсії за віком, грн	478	776	934	1033	1152	1253	1471	1526	1582
Середньомісячна заробітна плата, грн	1351	1806	1906	2239	2633	3025	3265	3480	4012
Коефіцієнт еластичності пенсії до заробітної плати, %	0,6	1,9	3,7	0,7	0,6	0,6	2,1	0,6	0,2
Коефіцієнт випередження базисних темпів зростання ВВП на одну особу відносно темпів зростання середньої пенсії	1,1	0,9	0,7	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7
Коефіцієнт відношення середньої пенсії до середньої заробітної плати (заміщення), %	35,4	42,9	49,0	46,4	43,9	41,4	44,8	43,7	39,4

* за 9 місяців 2015 р.

** у 2013 р. індекс споживчих цін становив 100,5%.

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Коефіцієнт заміщення заробітку пенсіями в Україні не перевищує 45% (у багатьох країнах – членах ЄС понад 55%). Водночас слід зауважити, що значення показника не відповідає реальним процесам, зокрема, не враховуються тіньові доходи застрахованих осіб (внаслідок недосконалості інформаційної бази). Підтвердженням низького розміру пенсій є рівень коефіцієнта еластичності пенсій до заробітної плати. Механізм індексації страхових виплат не відповідає реальним інфляційним процесам (індекс споживчих цін на товари і послуги у 2015 р. становить 148,7%). Наслідки кризових явищ в економіці вкрай негативно впливають на рівень доходів населення, а також ускладнюють виконання Пенсійним фондом України своїх зобов'язань (рис. 4).

Рис. 4. Інтенсивність динаміки реальної середньої пенсії та макроекономічних показників в Україні за 2007-2015 рр.

Джерело: складено та розраховано автором за даними Пенсійного фонду та Державної служби статистики України.

За результатами аналізу даних Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України, на випадок безробіття виявлено, що на тлі зниження чисельності населення країни на 4 млн осіб за 2007-2015 рр., зростання чисельності безробітних і зменшення економічно активного населення у 2015 р. сформувався загрозливий рівень безробіття – 9,4%. Визначено, що такі процеси, як працевлаштування вимушено переміщених осіб, масштабне вивільнення працівників (у 2015 р. вдвічі більше, ніж у відповідному періоді минулого року), накопичення професійно-кваліфікаційного, секторального і регіонального дисбалансу попиту та пропозиції робочої сили, критично високий рівень безробіття серед молоді (у віці до 25 років рівень безробіття залишається більш як удвічі вищим, ніж в середньому по країні – 21,3% економічно активного населення) вкрай негативно впливають на збалансованість солідарної системи соціального страхування на випадок безробіття. А отже, виклики національній системі соціального страхування, пов'язані з процесами демографічного старіння, ще більше посилюються з огляду на ситуацію із можливостями зайнятості населення.

Встановлено, що рівень зайнятості населення України у 2015 р. є дуже низький – 56,5%, зокрема, у міських поселеннях – 57,3%, у сільській місцевості – 54,9%. Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (62,0%) та Дніпропетровській області (61,7%), а найнижчий – у Тернопільській області (51,4%). Значною залишається частка зайнятих у неформальному секторі економіки – 4,3 млн, або 26,4% загальної чисельності зайнятого населення. Найвища неформальна зайнятість зафіксована у сільському, лісовому та рибному господарствах, в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів, а також у будівництві. За результатами індексного аналізу рівнів економічної активності, зайнятості та безробіття, встановлено, що зміна показників значною мірою пояснюється саме впливом інтенсивних факторів (зменшення чисельності економічно активного та зайнятого населення, зростання чисельності безробітних).

За результатами аналізу динаміки доходів та витрат Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за період 2004-2015 рр., зроблено висновок, що за загальної тенденції до зростання доходів, витрат, фонду оплати праці (ФОП – база нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування), у 2009 р. доходи знизились на 4,2 млрд грн, а ФОП – на 7,3 млрд грн, у 2015 р. доходи знизились майже на 1 млрд грн, а ФОП – на 6,6 млрд грн. Це пояснюється наслідками економічної та соціально-демографічної кризи, які негативно впливають на виконання фондом своїх зобов'язань. Оскільки обов'язкові внески страхувальників і застрахованих (працюючих) осіб є основним джерелом доходів бюджетів фондів і становлять близько 80% їх обсягу, то скорочення кількості платників єдиного соціального внеску призводить до зменшення бази нарахувань внесків. Так, чисельність застрахованих осіб, за яких сплачується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, у 2015 р. становила 10,7 млн осіб і за рік зменшилася на 818 тис. осіб. По всіх видах економічної діяльності та майже в усіх регіонах знижується середньооблікова чисельність штатних працівників, яка у 2015 р. становила 8 млн осіб і порівняно з попереднім періодом скоротилася на 726 тис. осіб. Найбільш суттєво – у промисловості, освіті, охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги, оптовій та роздрібній торгівлі, у ремонті і на транспорті.

За результатами індексного аналізу показників страхової діяльності Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних

захворювань України встановлено, що у 2015 р. середньомісячний розмір страхової виплати на одного потерпілого зріс у середньому на 5% за рахунок підвищення розміру виплат у регіонах України, а за рахунок зменшення чисельності потерпілих у регіонах з високим розміром страхових виплат – знизився у середньому на 1%. Коефіцієнт Гатєва $K_G = 0,272$ порівняно з 2014 р. (для оцінювання розбіжностей у регіональній структурі чисельності потерпілих на виробництві) також підтверджує структурні зрушення.

Встановлено, що зростання середніх страхових виплат пояснюється динамікою кількості нещасних випадків у регіонах з добувною промисловістю, металургійним виробництвом і будівництвом, які переважають не лише за кількістю нещасних випадків, а й ступенем травматизму. Доведено, що збільшення ступеня зносу основних засобів x_1 на 1 в.п. за видами діяльності призводить до зростання професійних захворювань у середньому майже до 10 випадків, а підвищення зареєстрованих нещасних випадків на виробництві x_2 – майже до 2 випадків профзахворювань ($Y = 986 + 9,8 x_1 + 1,9 x_2, R^2 = 0,869 > R^2_{\alpha=0,05} = 0,527$).

У розділі 3 “Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фондами соціального страхування в сучасних умовах” здійснено оцінювання додаткових резервів підвищення рівня соціального захисту населення; проведено порівняльний аналіз розвитку вітчизняного соціального страхування з іншими країнами; сформовано напрями удосконалення статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування в Україні. Задля визначення особливостей функціонування загальнообов’язкового державного соціального страхування в Україні застосовано метод SWOT-аналізу, за результатами якого виявлені як недоліки, так і переваги та можливості функціонування соціальних позабюджетних фондів (табл. 2).

Таблиця 2

Результати SWOT-аналізу діяльності фондів соціального страхування України

<i>Strengths</i> (сильні сторони)	<i>Weaknesses</i> (слабкі сторони)
1. Ступінь охоплення системою соціального страхування становить 86,7% населення України. 2. Розгалужена мережа регіональних відділень (25 обласних відділень і понад 300 районних, міжрайонні і міські відділення). 3. Управління фондами соціального страхування здійснюється згідно з практикою європейських країн. 4. Впровадження єдиного соціального внеску. 5. Використання даних персоніфікованого обліку відомостей. 6. Зростання страхових виплат	1. 37% нарахувань на фонд оплати праці — надмірне навантаження на роботодавців. 2. Диспропорції у пенсійному забезпеченні. 3. Складність і нестабільність пенсійного законодавства. 4. Домінування в структурі єдиного соціального внеску пенсійного страхування обмежує фінансові можливості страхових фондів. 5. Неоптимальні адміністративні витрати фондів. 6. Дефіцит пенсійного фонду 80 млрд грн
<i>Opportunities</i> (можливості)	<i>Threats</i> (загрози)
1. Проведення актуарних розрахунків. 2. Дотримання розвиненої інфраструктури. 3. Скасування неефективного адміністрування страхових фондів. 4. Подальше зростання соціальних стандартів та економічне зростання. 5. Зниження рівня інфляції та безробіття, рівня тіньової економіки. 6. Підвищення пенсійного віку	1. Велика частка тіньової економіки. 2. Високий рівень інфляції та безробіття. 3. Корумпованість суспільства. 4. Старіння населення. 5. Витрати на соціальне страхування та пенсійне забезпечення становлять понад 17% ВВП (у країнах ЄС – до 15%). 6. Уповільнення темпів людського розвитку і воєнна агресія загрожують національній економічній і соціальній безпеці

Джерело: складено автором.

За результатами проведеного аналізу виявлено, що найбільш вагомими резервами у сфері діяльності фондів соціального страхування України є детінізація фонду оплати праці шляхом наукового обґрунтування розміру тарифів страхових внесків (визначення і класифікація страхових ризиків, ймовірності настання страхового випадку за певними групами застрахованих осіб).

Виявлено вплив соціальних, демографічних та економічних факторів на систему загальнообов'язкового державного соціального страхування України. Базуючись на взаємозв'язку цих факторів, використано метод соціально-економічної нормалі (табл. 3). Теоретично обґрунтовано, що для своєчасного та якісного обслуговування населення послугами державного соціального страхування оптимальними співвідношеннями є:

- темп зростання ВВП на одну особу $K_{ВВП}$ не менший, ніж темп зростання відношення фонду оплати праці до ВВП $K_{Фоп}$;
- темп зростання відношення фонду оплати праці до ВВП $K_{Фоп}$ не менший, ніж темп зростання середніх страхових виплат $K_{Св}$;
- темп зростання середніх страхових виплат $K_{Св}$ не менший, ніж темп зміни частки застрахованих осіб серед зайнятого населення $K_{Зо}$;
- темп зростання частки зайнятого до працездатного населення $K_{Зн}$ не менший, ніж темп зростання частки чисельності працездатного до всього населення $K_{Пн}$.

Таблиця 3

Динаміка співвідношень соціально-економічної нормалі за 2007-2015 рр.

Рік	ВВП у розрахунку на одну особу	Фонд оплати праці (ФОП) до ВВП	Середні страхові виплати (СВ)	Частка застрахованих осіб серед зайнятих (ЗО)	Частка зайнятого населення серед працездатного (ЗН)	Частка працездатного населення (ПН)
Соціально-економічна нормаль: $K_{ВВП} > K_{Фоп} > K_{Св} > K_{Зо} > K_{Зн} > K_{Пн}$						
2007	1,332	1,021	1,085	1,016	1,013	1,001
2008	1,322	1,302	1,283	1,022	1,005	1,004
2009	0,967	0,984	1,121	0,893	0,963	1,005
2010	1,248	1,202	1,204	1,007	1,005	1,002
2011	1,209	1,046	1,095	1,088	1,003	1,002
2012	1,083	1,027	1,054	1,008	1,006	0,998
2013	1,046	1,058	1,025	1,002	1,007	0,998
2014	1,075	1,135	1,044	0,949	0,913	1,050
2015	0,928	0,970	1,032	1,007	0,953	0,939

* Заливка даних означає, що значення показника не відповідає умовам нормалі.

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України та Фондів соціального страхування.

Отримані нерівності свідчать про те, що фактичні співвідношення показників – індикаторів умов діяльності фондів соціального страхування та соціально-демографічного стану в Україні були наближені до раціональних і відповідали соціально-економічній нормалі в 2006-2008 рр. і частково – у 2011-2013 рр. Довготривалі посткризові процеси спричинили невідповідність нерівностей у 2010-2012 рр., а протягом кризових для України 2009, 2014, 2015 рр. не виконується майже жодна з умов соціально-економічної нормалі. Обґрунтовано, що аналіз динаміки показників на підставі порівняння з нормаллю є орієнтиром для досягнення своєчасного та якісного обслуговування населення послугами державного соціального страхування.

За результатами побудови багатофакторної індексної моделі визначено, що на динаміку середнього страхового внеску ($I_y = 1,057$) вплинули такі фактори: частка страхових внесків у фонді оплати праці ($I_a = 0,927$, негативний вплив пояснюється зростанням рівня тіньової економіки у 2015 р.); відношення фонду оплати праці до валового внутрішнього продукту ($I_v = 1,134$, найвагомий позитивний вплив); валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу (як інтегральний індикатор економічного зростання $I_c = 1,005$).

Зазначено, що у цілому система позабюджетних фондів соціального страхування в Україні охоплює основні напрями соціального захисту населення згідно з практикою країн з розвинутою ринковою економікою. Моделі соціального страхування різняться за принципами створення матеріальної бази, а модель Бісмарка (використовується в Німеччині, Франції, Польщі, країнах пострадянського простору) найбільш близька до прийнятої в Україні системи обов'язкового соціального страхування. Результати порівняльного аналізу для означених країн наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Демографічні та економічні показники соціального забезпечення країн, у яких використовують модель Бісмарка

Станом на 1 січня 2014 р.

Показники	Німеччина	Франція	Польща	Україна	Білорусь	Росія
Чисельність населення, млн осіб	82,3	62,8	38,3	45,4 (42,8*)	9,6	143,0
Частка осіб 65 років і старше, %	20,4	16,8	13,6	15,5	13,6	12,8
Загальний коефіцієнт демографічного навантаження**, %	51,2	54,2	39,7	42,2	40	38,6
Середня очікувана тривалість життя при народженні (чоловіки), років	78,2	78,5	72,2	63,5	65,2	63,3
Середня очікувана тривалість життя при народженні (жінки), років	83	84,9	80,6	74,6	76,4	75
Пенсійний вік (чоловіки), років	65	60	65	60	60	60
Пенсійний вік (жінки), років	65	60	60	56	55	55
ВВП на душу населення, доларів США	36338	33674	15987	6318	13040	18932
Рівень інфляції, %	1,4	0,7	0,9	0,5 (48,7***)	16,5	6,5
Коефіцієнт співвідношення середньої пенсії до середньої заробітної плати, %	52	60	55	44	41	33

* Станом на 1 січня 2015р.

** Частка дітей та осіб старшого віку, яких утримує населення у віці 15-64 років.

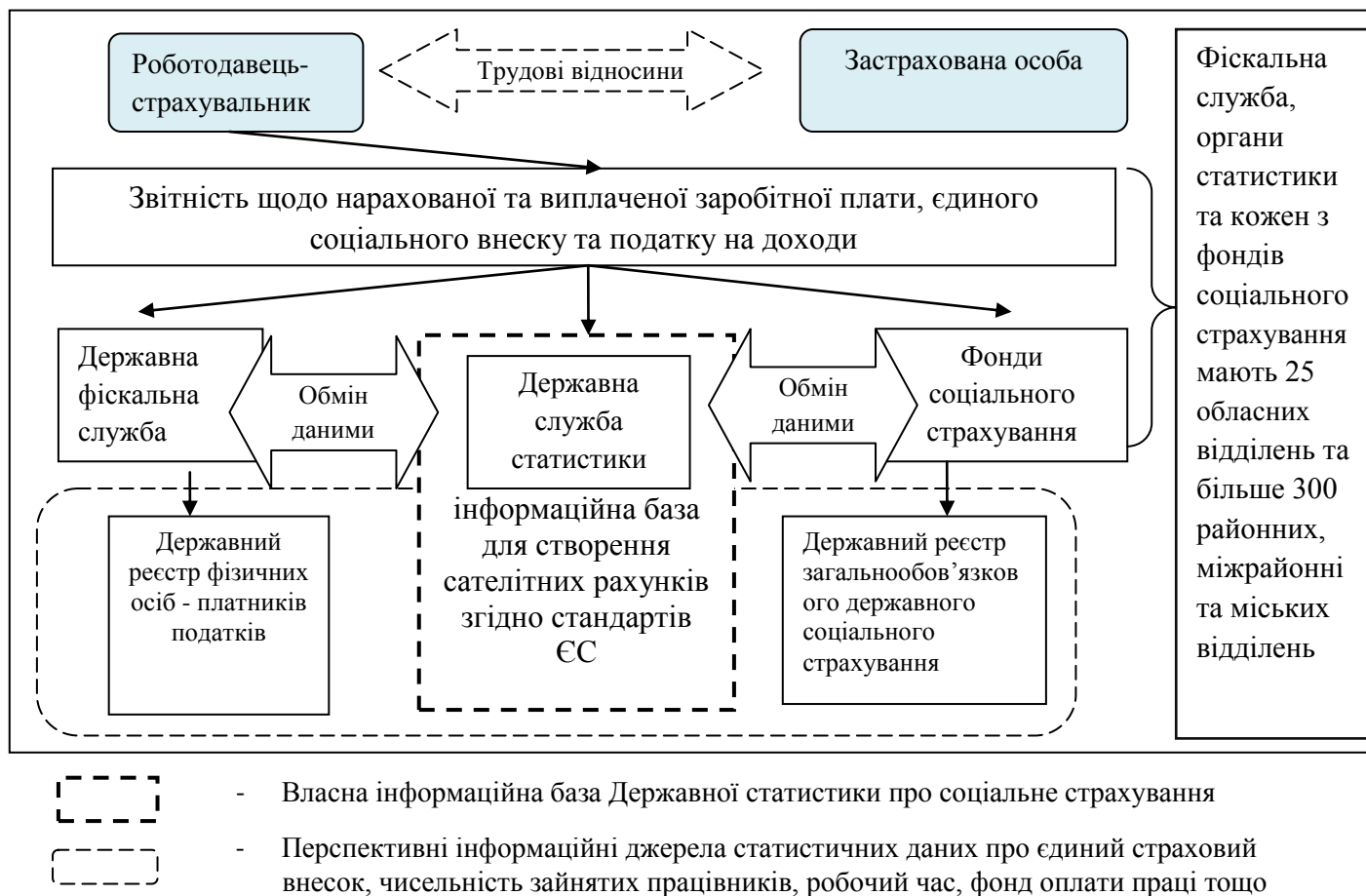
*** Індекс споживчих цін на товари і послуги у 2015 р.

Джерело: складено автором за офіційними даними Міжнародної асоціації соціального забезпечення, Статкомітету СНД і Держстату України.

В Україні демографічні тенденції наближені до відповідних процесів, притаманних країнам – членам ЄС, за значно нижчих тривалості життя та рівня доходів. Зазначено, що у країнах ЄС впроваджують реформи як системи соціального забезпечення, так і саме пенсійної системи відповідно до демографічних прогнозів, які актуальні й для України. Наразі в структурі джерел коштів на соціальні витрати в зарубіжних країнах частка держбюджету і внесків підприємців (роботодавців) має

тенденцію до зниження і, навпаки, частка внесків працівників (застрахованих осіб) зростає, що можливо у разі досягнення високого рівня життя. В Україні розмір страхових тарифів для найманих працівників за останні роки змінювався несуттєво, і в 2011-2015 рр. єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування становив 3,6%. У результаті аналізу доведено, що єдиний соціальний внесок для застрахованих осіб в Україні не є зavelиким порівняно з іншими країнами, проте навантаження на роботодавців можна вважати надмірним.

За результатами аналізу сформовано напрями удосконалення статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування. Розширення інформаційної бази за рахунок використання адміністративних даних Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів та Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування під час складання допоміжних рахунків соціального захисту (відповідно до Європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту ESSPROS) схематично зображено на рис. 5.

Рис. 5. Напрями розширення джерел первинної інформації про соціальне страхування для складання допоміжних рахунків соціального захисту

Джерело: складено автором.

Запропоновані напрями є якісним доповненням узагальнення, опису й аналізу фінансування національних систем соціального захисту для розроблення політики у цій сфері. Реалізація відповідних заходів дозволить оптимізувати звітно-статистичну документацію щодо статистики заробітної плати, чисельності працівників, використання робочого часу, а також скоротити витрати на обробку та підвищити достовірність статистичних даних.

Визначено, що об'єднання регіональних відділень Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві дозволить скоротити видатки на забезпечення роботи правління та наглядової ради, а також поточні видатки виконавчих дирекцій та їх робочих органів.

Зазначено, що у процесі оцінювання соціальної складової економічної безпеки необхідно враховувати діяльність Фондів соціального страхування, оскільки стабільність страхових виплат Пенсійним фондом (пенсій), Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (по безробіттю), Фондом соціального страхування (оплати лікарняних, виплат у зв'язку із травматизмом на виробництві) характеризує захищеність громадян.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання з формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління фондами соціального страхування, що сприятиме підвищенню наукового рівня та обґрунтованості рішень у сфері соціального захисту населення у відповідності до пріоритетних положень соціального розвитку та інтеграції України до Європейського Союзу.

Проведені дослідження дозволили сформулювати такі висновки методичного та науково-прикладного характеру.

1. Зважаючи на вітчизняні особливості загальнообов'язкового державного соціального страхування (активного процесу реформування структури управління фондами соціального страхування, запровадження державного медичного страхування, підвищення пенсійного віку), у роботі визначено сутність та особливості функціонування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування України як об'єкта статистичного дослідження. Це дозволяє вдосконалити статистичне забезпечення у системі управління фондами соціального страхування у рамках пріоритетних положень політики у сфері соціального захисту та державної статистики.

2. Для оновлення концептуальних положень соціальної статистики з урахуванням сучасних викликів і загроз у сфері соціального захисту населення в роботі узагальнено науковий матеріал щодо статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування. Окреслено основні етапи статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування з дотриманням принципів загальнообов'язкового державного соціального страхування для вирішення завдань дослідження методологічного, аналітичного та практичного характеру.

3. Оскільки обсяг, повнота, якість інформації щодо аналізу діяльності фондів соціального страхування, яка офіційно подається, не відповідають сучасним стандартам і вимогам, запропоновано удосконалену систему статистичних показників за рахунок виділення блоків: показники бюджетів фондів, показники страхової діяльності, аналітичні показники статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування. Як елемент інформаційно-аналітичного забезпечення управління фондами соціального страхування такий поділ дозволяє поглибити аналіз за окремими видами соціального страхування та всебічно характеризувати процеси у сфері державного соціального страхування.

4. Статистичний аналіз діяльності фондів соціального страхування свідчить, що система соціального страхування та пенсійного забезпечення охоплює близько 26 млн застрахованих осіб та 12,2 млн пенсіонерів, або майже 87% населення України. Протягом 2007-2015 рр. на тлі збільшення доходів фондів соціального страхування (темپ приросту становить 34%) зростають середні страхові виплати: пенсії, допомога по безробіттю, лікарняні, допомога потерпілим на виробництві тощо. Натомість динаміка фінансування з Державного бюджету України пенсійних програм і дефіциту Пенсійного фонду (власні надходження не перевищують 70% загального обсягу доходів) та збільшення пенсійних витрат відволікає бюджетні ресурси від цілей розвитку. Значне навантаження на фонд оплати праці (ставка єдиного соціального внеску для роботодавців 36,3%–49,7%) призводить до зростання частки заробітних плат у тіньовій економіці (за оцінками фахівців, сягає більше як 40% ВВП), і як наслідок – загострює проблеми належного соціального забезпечення. Водночас рівні реальних пенсій та заробітних плат в Україні залишаються низькими, а коефіцієнт заміщення заробітку пенсіями не перевищує 45%. Механізм індексації страхових виплат не відповідає реальним інфляційним процесам (індекс споживчих цін на товари та послуги у 2015 р. становить 148,7%). Виклики національній системі соціального страхування, пов'язані з процесами демографічного старіння (коефіцієнт демографічного навантаження становить 42%), ще більше посилюються з огляду на ситуацію із можливостями зайнятості населення (у 2015 р. фіксується загрозливий рівень безробіття 9,4%). Кризові явища в економіці ускладнюють виконання фондами соціального страхування України своїх зобов'язань.

5. Проведений статистичний аналіз дозволяє оцінити вплив ключових факторів на явища і процеси у сфері діяльності фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та встановити закономірності в послідовності настання страхових випадків. Так, зокрема, збільшення ступеня зносу основних фондів на 1 в.п. призводить до зростання як кількості нещасних випадків на виробництві, так і до збільшення професійних захворювань (у середньому майже до 10 випадків). Зменшення розміру фонду оплати праці і страхових внесків (у 2015 р. на 8% порівняно з попереднім періодом) негативно впливає на рівень страхових виплат; зменшення рівня зайнятості (у 2015 р. вкрай низький – 56,5%) і зростання безробіття призводить до зниження доходів бюджетів фондів соціального страхування від єдиного соціального внеску (становить близько 80% обсягу доходів).

6. Фактичні співвідношення показників – індикаторів умов діяльності фондів соціального страхування в Україні наближаються до раціональних і відповідають соціально-економічній нормалі у періоди стабілізації державного розвитку, проте довготривалі посткризові процеси у 2009, 2014-2015 рр. спричиняють руйнівний вплив не лише на економіку країни, а й на всі сфери життєдіяльності суспільства, що ускладнює виконання фондами соціального страхування обов'язків із забезпечення застрахованих осіб своєчасно та якісно належними послугами і виплатами.

7. Зважаючи на необхідність оцінювання рівня соціальної складової економічної безпеки України в сучасних умовах, запропоновано доповнити показники – індикатори соціальної безпеки держави показниками, які характеризують умови функціонування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Зокрема, коефіцієнтом демографічного навантаження непрацездатного населення на працездатне, темпами зміни реальної середньої заробітної плати та доходів фондів соціального страхування, відношенням видатків

фондів соціального страхування до ВВП. Запропоновані показники є складовими інформаційно-аналітичного забезпечення управління фондами соціального страхування та дають можливість вчасно реагувати на дестабілізуючі фактори.

8. Обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування:

- управління фондами соціального страхування на основі комплексного використання даних, отриманих із різних джерел, на взаємодоповнюючій основі. Зокрема, використання поряд зі статистичними адміністративних даних Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів та Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування для аналізу діяльності фондів соціального страхування;

- усунення дублювання інформаційних потоків і розширення інформаційної бази за рахунок використання адміністративних даних Державних реєстрів під час складання допоміжних рахунків соціального захисту (відповідно до Європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту ESSPROS). Це є невикористаним резервом статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування, напрямом підвищення достовірності статистичних даних та якості інформаційного забезпечення аналізу державного соціального страхування;

- зменшення адміністративних видатків і частки саме страхових виплат у загальних витратах фондів соціального страхування дозволить підвищити рівень страхових виплат без збільшення податкового навантаження на роботодавців і найманих працівників, забезпечити справедливість і прозорість механізму надання застрахованим особам матеріального забезпечення та зменшити рівень соціального напруження в суспільстві.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях:

1. Горна М.О. Теоретичні засади статистичного вивчення соціального страхування в Україні / М. О. Горна // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – К. : ТОВ “Видав.-поліграф. дім “Формат”. – 2011. – Вип. 9. – С. 405-410 (0,3 д.а.).

2. Горна М.О. Статистичний аналіз діяльності Пенсійного фонду України / М. О. Горна // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”. – 2015. – Вип. 16. – С.157-166 (0,5 д.а.).

3. Горна М.О. Комплексне використання даних державних реєстрів як елемент реформування системи соціального страхування / М. О. Горна // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць / НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2013. – № 9/1(148). – С. 19-22 (0,3 д.а.).

у наукових фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

4. Горна М.О. Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності: аналіз стану та тенденцій / М.О. Горна // Економічний аналіз : зб. наук. праць (Google Scholar) та ін. – Тернопіль : Видав.-поліграф. центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2013. – Вип. 14. – № 1. – С. 224-230 (0,6 д.а.).

5. Горна М.О. Статистичний аналіз загальнообов'язкового державного страхування: соціально-економічна нормаль / М. О. Горна // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України (РІНЦ). – 2014. – № 1. – С. 30-34 (0,5 д.а.).

6. Мазуренко О.К., Горна М.О. Методичні підходи до формування стратегії розвитку у системі послуг соціального захисту / О. К. Мазуренко, М. О. Горна // Економічний аналіз : зб. наук. праць (Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor). – Тернопіль : Видав.-поліграф. центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Т. 19. – № 1. – С. 69-75 (1,2 д.а., особисто здобувачу належить 0,6 д.а. – розроблено методичні засади побудови соціально-економічної нормалі у сфері діяльності фондів соціального страхування).

7. Горна М.О. Статистичне дослідження діяльності фондів соціального страхування як складової економічної безпеки України / М. О. Горна // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України (РІНЦ). – 2015. – № 1-2. – С.68-73 (0,5 д.а.).

в інших виданнях:

8. Горна М.О. Розвиток соціального страхування в Україні: статистичний аспект / М. О. Горна // Проблеми формування і розвитку громадянського суспільства : зб. тез доповідей Міжнар. наук. конф. – м. Київ. – 2011 р. – С. 88-90 (0,1 д.а.).

9. Горна М.О. Статистична оцінка стану та розвитку системи соціального страхування в Україні / М. О. Горна // Сучасні соціально-економічні системи: тенденції розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – м. Кривий Ріг. – 2011 р. – С. 37-39 (0,1 д.а.).

10. Горна М.О. Загальнодержавні соціальні позабюджетні фонди України як об'єкт статистичного вивчення / М. О. Горна // Корпоративно-соціальна відповідальність бізнесу – фактор сталого розвитку держави : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та викладачів. – м. Київ. – 2012 р. – С. 81 (0,1 д.а.).

11. Горна М.О. Статистичне вивчення страхової діяльності Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності / М. О. Горна // Сучасні тенденції розвитку методології в статистиці, обліку та аналізі економічних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – м. Дніпропетровськ. – 2013 р. – С. 20-24 (0,2 д.а.).

12. Горна М.О. Соціальне забезпечення: проблеми, закономірності та реалії / М.О. Горна // Статистика XXI століття: нові виклики, нові можливості : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. – м. Київ. – 2013 р. – С. 47-48 (0,1 д.а.).

13. Horna Maryna. Statistical analysis of the social insurance fund of Ukraine / Maryna Horna // “Statistics of the XXI Century: New Challenges, New Opportunities”. The third International scientific conference. Kyiv. – 2015. – p.14-15 (0,1 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Горна М.О. Статистичне забезпечення управління фондами соціального страхування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.10 – статистика. – ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, 2016.

Дисертація присвячена обґрунтуванню та розробці інформаційно-аналітичного забезпечення управління фондами загальнообов’язкового державного соціального страхування України, сформованого за результатами статистичного аналізу стану і розвитку системи вітчизняного соціального страхування.

У роботі здійснено узагальнення сучасних наукових поглядів до визначення сутності, особливостей функціонування та розвитку соціального страхування; проаналізовано нормативно-законодавчу базу регулювання захисту людини від соціальних ризиків.

Запропоновано систему показників статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування; висвітлено результати статистичного аналізу діяльності фондів соціального страхування України; виявлено недоліки та можливості функціонування соціальних позабюджетних фондів.

Результати аналізу слугують базою для прийняття відповідних рішень щодо інформаційно-аналітичного забезпечення управління фондами соціального страхування, реалізація яких забезпечує фінансову стабільність усіх фондів соціального страхування і відповідає пріоритетним положенням стратегії сталого розвитку.

Обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування за допомогою розширення джерел первинної інформації про соціальне страхування для складання допоміжних рахунків соціального захисту.

Ключові слова: соціальна статистика; статистичне забезпечення управління; соціальне страхування; фонди загальнообов’язкового державного соціального страхування; статистичний аналіз; державна соціальна політика; інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських рішень.

АННОТАЦИЯ

Горная М.О. Статистическое обеспечение управления фондами социального страхования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.10 – статистика. – ГВУЗ “Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетмана”. – Киев, 2016.

В диссертационной работе разработано информационно-аналитическое обеспечение управления фондами общеобязательного государственного социального страхования Украины, сформированного в результате статистического анализа состояния и развития системы отечественного социального страхования, а также обоснованы управленческие решения, направленные на повышение уровня социальной защищенности граждан.

На основе анализа нормативно-законодательной базы регулирования защиты граждан от социальных рисков определена сущность, особенности функционирования

и проблемы развития социального страхования; дана оценка информационно-методического обеспечения и методико-статистического инструментария управления фондами общеобязательного государственного социального страхования Украины

В диссертации сформирована последовательность этапов статистического обеспечения управления фондами социального страхования в Украине; определены задачи статистического обеспечения управления фондами социального страхования в соответствии с Европейской системой интегрированной статистики; аргументирована необходимость комплексного использования данных, полученных из разных источников, на взаимодополняющей основе.

Дополненная система показателей позволила оценить процессы в сфере социального страхования с целью оперативной диагностики состояния, выявления закономерностей во времени, экономических и социальных последствий. Проведенный статистический анализ позволяет оценить влияние факторов на явления и процессы в сфере деятельности фондов социального страхования и установить закономерности в последовательности наступления страховых случаев.

Обоснованы рекомендации для усовершенствования статистического обеспечения управления фондами социального страхования путем расширения источников первичной информации о социальном страховании для составления вспомогательных счетов социальной защиты. Методические аспекты построения социально-экономической нормы позволили выделить и оценить факторы, влияющие на темпы и пропорции развития и стабильность работы фондов социального страхования. Фактические соотношения показателей – индикаторов условий деятельности фондов социального страхования Украины приближаются к оптимальным и соответствуют социально-экономической норме в периоды стабилизации государственного развития. Однако долговременные посткризисные процессы вызывают разрушительное воздействие не только на экономику страны, но и на все сферы жизнедеятельности общества, что затрудняет выполнение фондами социального страхования обязательств по своевременному и стабильному предоставлению застрахованным лицам услуг и выплат.

Результаты этого анализа служат базой для принятия соответствующих решений информационно-аналитического обеспечения управления фондами социального страхования, реализация которых обеспечивает финансовую стабильность пенсионной системы и всех фондов социального страхования и соответствует приоритетным положением стратегии устойчивого развития. Отмечено, что при оценке социальной составляющей экономической безопасности следует учитывать деятельность фондов социального страхования, поскольку стабильность страховых выплат Пенсионным фондом (пенсий), Фондом общеобязательного государственного социального страхования Украины на случай безработицы (по безработице), Фондом социального страхования (оплата больничных, выплат в связи с травматизмом на производстве) характеризует национальную защиту.

Обосновано, что проблемы развития экономики Украины, динамические изменения в области обязательного государственного социального страхования вызывают необходимость усовершенствования оценки уровня социальной безопасности государства с целью адекватного реагирования на дестабилизирующие факторы. Статистическое обеспечение анализа деятельности фондов общеобязательного государственного социального страхования является составной частью социальной безопасности государства.

Ключевые слова: социальная статистика; статистическое обеспечение управления; социальное страхование; фонды общеобязательного государственного социального страхования; статистический анализ; государственная социальная политика; информационно-аналитическое обеспечение управленческих решений.

ABSTRACT

Maryna O. Horna. Statistical Support for the governance of Social Insurance Funds. - Manuscript.

The thesis for the degree of the Candidate of Economic Science, speciality 08.00.10 – Statistics. – The SNEE “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman ”, Kyiv, 2016.

Thesis work is devoted to the substantiation and development of informational and analytical support for management of fund of obligatory state social insurance of Ukraine, which is formed on the basis of the results of the statistical analysis of the state and development of the national social security system.

The work contains generalization of modern scientific views to the definition of the nature, features of functioning and development of social security; the regulatory and legal framework of regulation of protection of people against social risks was analyzed.

The author proposed system of indicators of statistical support for management of social insurance funds; illustrated the results of statistical analysis of activities of social security funds in Ukraine; identified weaknesses and possibilities of functioning of social non-budgetary funds.

The results of this analysis serve as a basis for adoption of respective decisions on informational and analytical support for management of social insurance funds the implementation of which ensure the financial stability of social insurance funds and correspond to the priority provisions of the sustainable development strategy.

The author substantiated recommendations concerning the improvement of statistical support for management of social insurance funds by expanding sources of primary information on social insurance for drawing up auxiliary accounts of social security.

Keywords: social statistics; statistical support of management; social insurance; fund of obligatory state social insurance; statistical analysis; state social policy; information and analytical support of administrative decisions.